

UDK 811.163.4'276.2

Primljeno: 04. 09. 2020.

Izvorni naučni rad

Original scientific paper

Jelena Ilić Plauc

(NE)CENZURIRANA PSOVKA U PUBLICISTIČKOM DISKURSU

Ovaj rad ima za cilj otvoriti i znanstveno obrazložiti jednu od tema u jeziku i jezičnom istraživanju kojoj se do sada posvećivala marginalna pažnja i koja je bila periferna, nedovoljno diskutirana i prezentirana javnosti, a možda i smatrana nedostojnom. Zanimljiva je činjenica da su lingvisti, antropolozi, sociolozi i psiholozi, kao i sva, općenito, interdisciplinarna suradnja, ostavljali ovu temu na marginama svojih disciplina, površno se i nesustavno baveći ovim, možda i najučestalijim riječima i frazama u većini jezika. Istina je da o psovka, kao verbalnom polifunkcionalnom fenomenu, nema mnogo stručne literature i da se tek u posljednjih dvadesetak godina počela ozbiljno shvaćati i opisivati na svjetskoj i europskoj lingvističkoj sceni. Stoga se ovaj rad bazira na kvalitativnoj analizi prikupljenih primjera iz sredstava masovne komunikacije po principu pojavljivanja cenzurirane psovke u naslovu samoga članka. Za korpus je uzeto četrnaest online portala iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije i Crne Gore koji su praćeni u posljednjem kvartalu 2019. godine, od mjeseca oktobra do mjeseca decembra. Polazna hipoteza jeste da su psovke, iako češće zastupljene u razgovornom funkcionalnom stilu, itekako prisutne i u pisanim, online medijima te je ova hipoteza podržana sa dvije dodatne: 1) da su necenzurirane psovke zastupljene u medijima te se može reći da pariraju cenzuriranim psovka, i 2) da su opisne psovke jako rijetka pojava. Korištenje opscene leksike u publicističkom diskursu jeste lingvistički, psihološki, sociološki, kulturološki i etnološki fenomen te se može ustvrditi da je sama psovka iznimne elastičnosti i prilagodljivosti.

Ključne riječi: opscena leksika; psovka; publicistički diskurs; necenzurirana psovka; cenzurirana psovka; paradoks psovanja

1. UVOD

Psovka je jedan kompleksan, ali i specifičan verbalni fenomen. Ona predstavlja „govorni čin ekspresiva, prepoznatljive stereotipne forme, eksplicitno ili sakriveno izražene, izrazite frekvencije, zavisne od različitih sociolingvističkih i psiholingvističkih diskursa“ (Savić 1994: 2). Kao što i navedena definicija kaže, psovka je izrazito frekventna u ljudskoj svakodnevnici i u mnogim društvenim situacijama, a najstarija znanstvena potvrda da je Bosna i Hercegovina preplavljena psovkom datira još iz 1962. godine, kada je katolički svećenik Ignacije Gavran progovorio o psovci i o okolnostima koje pogoduju njenom širenju (teškoća života, oskudica nužnih stvari za život čovjeka i stoke), zatim o usmjerenosti psovanja (rodbina, udovi, životinje, priroda i prirodne pojave, stvari, te religiozna područja), etničkoj i lokalnoj zastupljenosti psovke (etničke pripadnosti se razlikuju po učestalosti i usmjerenosti psovanja), te o podjeli prema funkciji (na male i teške psovke). Gavran je tada dao definiciju psovke kao vrste pogrdnog izraza, odnosno „grdnje kojom se nekome oduzima čast“ (1962: 10). Autor je, nadalje, otvorio i pitanje porijekla i starosti psovke. Detaljnija razmatranja i analizu porijekla psovke iznose autorice Mandić i Đurić (2015: 298-311) koje objašnjavaju arhaično praslavensko i praindoeuropsko porijeklo iste. Psovka, kako autorice ističu, predstavlja jedan od najarhaičnijih jezičnih izraza u suvremenom govoru slavenskih naroda.

U okviru suvremenih lingvističkih i sociolingvističkih proučavanja, fenomen opscenog diskursa promatrala je, posljednjih desetljeća, nekolicina autora sa područja Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine (Savić 1995, 1998; Šipka 1999; Bogdanović 1988; Užarević 1999; Pranjkić 1999). Definicija psovke biva nešto uže određena i formulirana, odnosno, preciznije, od „grdnje kojom se oduzima čast“ i to kao „govorni žanr u kojem vodeću semantičku i strukturnu ulogu ima opsceno-vulgarni izraz / riječ ili skup riječi / povezan sa spolnim ili analnim tjelesnim područjem“ (Užarević 2012: 167). Ipak, uz isticanje bitnosti usmjerenja psovke, odnosno, preciznije, odnosa adresata i adresanta, Užarević dodaje i sveopću bitnost konteksta, odnosno komunikacijske situacije u kojoj se psovka pojavljuje, jer „opsceno-vulgarni izrazi mogu u neformalnome govoru vršiti i nepsovačke funkcije“, kao što i „nepsovački izrazi i riječi mogu u odgovarajućim kontekstima vršiti psovačko-destruktivnu ulogu“ (Užarević 2012: 183). Dakle, funkciju psovke može ponijeti bilo koja riječ u određenom stupnju (Užarević 1999).

O esencijalnosti konteksta, odnosno, socijalnog okruženja koje igra važnu ulogu u eksplicitnom ili implicitnom očitovanju psovki, govore i autorice Savić i Mitro

(1998: 25). Primjećuju da je psovka itekako prisutna u razgovornom funkcionalnom stilu, u okviru porodice ili na ulici, ali isto tako i da svi govornici u određenoj mjeri koriste psovke, tipično izvan formalnih komunikacijskih situacija:

Očekivano je, na primer, da se psovka ne pojavi za vreme: sudske rasprave (mada nije isključena) predavanja profesora (u školi ili fakultetu), ali se može čuti obilje psovki van sudske rasprave (u hodnicima suda, u restoranu suda) ili u školi i na fakultetima za vreme odmora, rada u biblioteci, i drugim mestima u instituciji. Tada podjednako svi akteri komunikacione situacije psuju: sudije, profesori, đaci, uslužno osoblje. (Savić, Mitro 1998: 25).

2. POLIFUNKCIONALNOST PSOVKE

Budući da su definirane kao formulaični i kulturno određeni jezični izrazi snažnih emotivnih naboja, funkcija psovki se ponajprije vezivala za kulturnu i magijsku ulogu. Kroz dijakronijske etape psovka je prolazila kao dio ritualnog antiponašanja s ulogom da otjera i odbrani od nečistih sila, ali i ritualnog ponašanja s ciljem da se prizove grom i kiša i oplodi zemlja (Mandić, Đurić 2015: 306-309). Na osnovu etnografskih, kulturoloških i povijesnih izvora ustanovljeno je da su neke životinje (kao npr. pas) postale glavnim subjektom psovke, s ciljem da se otjeraju nečiste sile.

Promatrano sa sinkronijskog aspekta, psovka je izgubila vezu sa funkcijom kulta i magije te se tumači u ključu izražavanja agresije, potisnutog erosa i izbacivanja frustracije govornika. Dakle, verbaliziranje postojeće agresije i/ili frustracije bi predstavljalo srž psovke:

Psovka je obično specifičan oblik verbalne agresije usmjerene protiv najviših čovjekovih vrijednosti [...] Može biti rezultat potisnutoga erosa, ali još češće je izraz rasterećenja od kakve psihičke napetosti ili frustracije, izraz bijesa i nemoći, bola ili neslaganja s čime, a može biti i svojevrsna (neetična) obrana vlastite etičnosti. Psovka osim toga može biti oblik neznanja ili nesposobnosti da se ono što se osjeća drukčije verbalizira. (Pranjkić 2010: 116).

Međutim, psovkom se mogu izraziti i nadasve pozitivne emocije kao što su: ugodno iznenađenje, raznježenost, bodrenje, promocija osobine ličnosti, ali i oznaka pripadnosti određenoj socijalnoj grupi, u svrhu zabave i razonode. Kako bi se sustavno pristupilo rasvjetljavanju ovoga fenomena, američki antropolog Ashley Montagu (1967) je prvi predložio tročlanu podjelu psovke prema izvoru, obliku i cilju

tj. funkciji psovke. Prema izvorima, tj. riječima i sintagmama koje se upotrebljavaju u psovci, one mogu biti: riječi iz područja religije (imena božanstava, svetaca, svetinja, svetišta i nadnaravnog), pa riječi koje označavaju pretke, junake i zaštitnike, riječi koje označavaju vladare i simbole vlasti, zatim riječi koje označavaju prirodne sile i pojave, vulgarizme i opscene izraze, te riječi koje su snažnog emotivnog naboja u određenim kontekstima. Dakle, sve se teme, kako kasnije i Ljung naglašava (2011: 35), odnose na opis tabuiziranih semantičko-ontoloških područja. Najzastupljenije su teme iz domena religije/nadnaravnog, tjelesnih izlučevina/skatologije, seksualnih organa i seksualnih aktivnosti, te teme koje se tiču majke/obitelji, a manje istaknute se odnose na pretke, životinje, smrt, bolest i prostituciju (Ljung 2011: 42-43). Ljung je također veliku pažnju posvetio funkcijama koju psovka može da ima, a osim toga, njegov se doprinos ovom kompleksnom fenomenu ogleda u sustavnom postavljanju i preciziranju kriterija po kojima se riječ kategorizira kao psovka¹.

Prema obliku Montague razlikuje sedam vrsti psovki: *psovka* (engl. swearing), *kletva* (engl. cursing), *skrnavljenje* (engl. profanity), *svetogrđe* (engl. blasphemy), *opscenost* (engl. obscenity), *vulgarnost* (engl. vulgarity) i *ublažavanje* (engl. euphemistic swearing). Funkcija psovki u komunikaciji također uključuje jedan bogati dijapazon podkategorija: *uvredljivo psovanje* (primarno usmjereno na vrijeđanje sagovornika – engl. abusive swearing), *proklinjanje* (kletve – engl. execratory swearing), *prijeteće psovanje* (engl. adjurative swearing), *zaklinjuće psovanje* (psovkom se sagovornik zaklinje da je nešto (ne)istina – engl. asseverative swearing), *usklično psovanje* (uzvici – engl. ejaculatory and exclamatory swearing), *dopunsko psovanje* (psovka se javlja kao poštapalica – engl. expletive swearing), *bodreće psovanje* (zazivanje – engl. hortatory swearing), *priekorno psovanje* (psovka se koristi da se koga prekori – engl. objurgatory swearing), te upotreba psovki kao *intenzifikatora* (engl. interjectional swearing). Ovakva slojevita klasifikacija psovanja u međuljudskoj komunikaciji zaista oslikava psovku kao polifunkcionalnu, elastičnu kategoriju². Štoviše, potrebno je naglasiti da jedna psovka može u različitim kontekstima vršiti različitu funkciju, ili pak nekoliko njih. Uz razumijevanje konteksta, kao fundamentalnog faktora, vrlo često se funkcija psovke prati u korelaciji sa ostalim vitalnim varijablama koje se odnose na sugovornike (bliskost, prisustvo

¹ Ljung (2011) u svome istraživanju navodi da se u psovanje uključuje: 1) uporaba tabuiziranih riječi, 2) opojmljivanje značenja putem metonimijskih i metaforičkih procesa, 3) formulaična leksička i sintaktička ograničenja, 4) izražavanje osjećaja i stavova govornika (Ljung 2011: 4). Kriterije su tijekom 90-ih godina prošloga stoljeća predložili Andersson i Trudgill (1990), no osobina formulaičnosti psovke, koju je Ljung dodao, doprinijela je preciziranju kriterija po kojima se riječ/sintagma smatra psovkom.

² „Psovka je elastična – može biti čista zajebancija, zabava, koja nikome ozbiljnije ne prijete, ali i tačka od koje više nema šale, gdje nema (više) zajebancije“ (Klepec 2011: 154).

drugih sugovornika, uzrast, spol, obrazovanje, statusna razlika, i dr.), te prozodijskim, izvanjezičnim elementima (naglasak pojedinih dijelova rečenice ili riječi; melodija i intonacija).

Osim toga, Montagu (2001: 87) naglašava da je, u biti, za razumijevanje interakcije između pojedinaca i obrazaca ponašanja pojedinaca iznimno važna podjela psovki na *katarzično psovanje* (engl. annoyance swearing, catharsis swearing, odnosno mehanizam za oslobađanje od stresa i negativnih emocija) i *društveno psovanje* (engl. social swearing, mehanizam za uspostavljanje i održavanje međuljudskih veza). Za razliku od katarzičnog psovanja koje može da bude i zamjena za ispoljavanje fizičke agresije (Jay 2000), društveno psovanje je, općenito govoreći, konverzacijske prirode i manifestacija povezivanja među ljudima (Jay and Janschewitz 2008). O konceptu društvenog psovanja, kao i o kategorizaciji istog, pisala je u radu Stapleton (2010: 290) koja interpersonalne funkcije psovki promatra u kontekstu pojavljivanja među govornicima te ih ocjenjuje kao blage, odnosno neuvredljive. Autorica (2010) ih dijeli na četiri kategorije: psovke za izražavanje emocije (engl. expressing emotion), psovke koje se koriste u svrhu humora i naglašavanja riječi u komunikaciji (engl. humour and verbal emphasis), psovke za društveno povezivanje (engl. social bonding and solidarity), te psovke koje su dio identiteta ličnosti (engl. constructing and displaying identity).

Istinu govoreći, frekvencija pojavljivanja psovki i njihova elastičnost u pojavljivanju u različitim funkcionalnim stilovima samo potvrđuje specifičnu ulogu iste. Stoga Beers Fägersten (2007) uvodi pojam *paradoks psovanja*, pri čemu parametar učestalosti psovke vidljivo korelira sa stupnjem uvredljivosti, odnosno težinom uvredljivosti koju ta psovka ima. Drugim riječima, tabuiziranost psovke omogućava realizaciju niza psiholoških, socijalnih i međuljudskih funkcija. Istina je da takvu raznolikost funkcija nije lako ostvariti drugim jezičnim sredstvima, zbog čega psovka zaslužuje mjesto u raspravama i radovima ozbiljnih lingvista, sociolingvista i pragmalingvista, kao i interdisciplinarnu komunikaciju na temu iste. Na taj način bi se i jedan od paradoksa psovanja, ako ne i više njih, o kojem Klepec (2011: 146-56) govori, dublje razjasnio.³

---

³ Klepec (2011: 146-56) govori o četiri paradoksa psovanja: 1) može se psovati sve i svako, u svakom trenutku, na svakome mjestu; 2) o fenomenu psovke nema stručne literature, a najučestaliji je fenomen; 3) meta psovke je ono što u samim riječima, u neku ruku, prevazilazi riječi, prevazilazi izgovoreno; 4) smisao psovke i reakcija na psovku zavisi od reakcije primaoca ili nekog drugog.

2.1. Psovke u publicističkom diskursu

Korištenje psovki, već etabrirano kao sociološki, psihološki, kulturološki i jezični fenomen, posljednjih je nekoliko decenija postalo i umjetničko (estetsko) sredstvo izražavanja te se psovka, iz razgovornog funkcionalnog stila, sve učestalije seli i u 'više' jezične razine, odnosno u formalnije funkcionalne stilove. Tako je psovka našla svoj put i u književni funkcionalni stil, odnosno u umjetničke tekstove, kao i u publicističke, koji su zastupljeniji u sredstvima masovnog komuniciranja.

Vrijeme liberalnijih društvenih odnosa u cijelome svijetu, pa i na području Bosne i Hercegovine i susjednih zemalja, evidentno je utjecalo na komunikaciju među govornicima, a naročito na masovnu komunikaciju posredstvom masmedija. Mediji se smatraju moćnom silom koja u velikoj mjeri utječe na javno mnijenje i interpersonalnu komunikaciju, a istima pripada i dio odgovornosti za njegovanje jezične kulture. Usprkos tomu, ne smije se zanemariti činjenica da su psovke poprilično odomaćile i u publicističkom diskursu, vrlo često u necenzuriranom obliku⁴. Prema tome, može se reći da se i u medijima oslikava liberalizacija jezične norme⁵, točnije, slabljenje tabuiziranosti psovke. Istini za volju, dilema o stupnju cenzure i cenzuriranja u publicističkom diskursu⁶ jeste kompleksna, aktualna i svojstvena za svaki medij ponaosob, odnosno, za svaki urednički tim i novinarski žanr.

Uz to, općim zakonima u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji, i Crnoj Gori nije uspostavljena legislativa koja bi normirala (ne)uporabu psovki u masovnom komuniciranju, iako u svakoj državi postoje zakoni o javnom informiranju i/ili zakoni o medijima⁷. Također, bitno je istaći da je i za elektroničke medije, već gotovo dvije

---

⁴ Na pojavnost psovke u publicističkom diskursu ukazuje Beers Fägersten (2014) te Monika Bednarek (2019).

⁵ „Vrijeme liberalnijih odnosa, kakvo je i sada, slabi moć i jezične i zakonske regulative, pa je i uporaba psovki frekventnija i proširena na većinu funkcionalnih stilova“ (Ristić 2010: 205).

⁶ O fundamentalnoj dilemi cenzure i cenzuriranja govori Jay (2018: 107-126) u članku *Swearing, Moral Order and Online Communication*, pri čemu naglašava da ta dilema počiva na raskrsnici slobode izražavanja kroz opscenu leksiku (freedom to write offensive words – freedom for speech) i prava na zaštitu od opscene leksike (freedom to not be exposed to offensive words – freedom from speech).

⁷ U Zakonu o javnom informiranju R Hrvatske i Zakonu o medijima R Hrvatske, kao i u Zakonu o javnom informisanju i medijima R Srbije, Zakonu o medijima R Crne Gore i Zakonu o komunikacijama u BiH te Pravilnicima donesenim od strane Regulatorne agencije za komunikacije (RAK) ne postoji članak koji regulira uporabu jezika u medijima, naročito uporabu psovki i opscene leksike per se (u člancima spomenutih zakona – Članak 10 Zakona o medijima R Hrvatske; Članak 75 i Članak 77 Zakona o javnom informisanju i medijima R Srbije; Članak 48 i Članak 50 Zakona o medijima R Crne Gore te Članak 4 Zakona o komunikacijama BiH, odnosno članak 4 Pravilnika Regulatorne agencije za komunikacije (RAK) – stoje regulatorna načela komuniciranja i emitiranja, odnosno, da novinari trebaju poštivati općeprihvaćene norme ponašanja, nediskriminacije, pravičnosti, točnosti i nepristranosti, da trebaju izbjegavati uvrede i kletve i govor mržnje, te da trebaju zaštititi moralni, intelektualni, emotivni ili socijalni razvoj maloljetnika).

decenije, uspostavljena i Regulatorna agencija za komunikaciju u BiH⁸ koja ima za cilj kreiranje i promoviranje pravila u sektorima emitovanja i telekomuniciranja te poduzima mjere na sprječavanju govora mržnje, kao i mjere promoviranja medijske pismenosti. Ipak, čini se da su javna glasila autonomna i slobodna u utvrđivanju i sprovođenju svojih uređivačkih politika, odnosno da redakcije javnih glasila, u skladu sa programskom koncepcijom osnivača, postavljaju interna pravila o tome kako se odnositi prema problematičnim riječima, tj. kako u pisanim medijima predstaviti psovku. Dakle, čini se da su javna glasila autonomna i slobodna u donošenju internih odluka, odnosno da su slobodna sprovođiti autocenzuru psovke.

No, u mnogim medijima psovka nije u cijelosti izbačena iz novinarskog članka/priloga te stoji ravnopravno kao neraskidivi dio citiranog diskursa ili pak kao bitna komponenta govornog reportaara pojedinca-aktera ili čak novinara. Vrlo je česta pojava mimikrije psovki u medijima, gdje je ona predstavljena kroz različite simbole ili pak u kombinacijama s crticama i točkama, ili drugim simbolima. Leigh i Lepine (2005: 280) su, proučavajući britanski korpus, naveli šest metoda za cenzuriranje pisane psovke koju većina medija u Velikoj Britaniji koristi:

- izostavljanje samoglasnika (npr. f_ck; sh*t);
- zamjena svih slova u riječi sa znakom zvjezdice ili crticom, osim prvog slova (npr. f__ ; s***);
- umetanje fraze kao upozorenja da je psovka korištena (npr. nepotrebna i/ili nepoželjna uporaba leksika; psovka);
- remodeliranje riječi ili zamjena riječi (npr. hell → heck, hay; fuck → fudge);
- zamjena svih slova u riječi sa linijom, osim prvog slova (npr. c__ ; s__ ; f__);
- umetanje simbola (npr. \$%@#).

Valić-Nedeljković (1998)⁹ je, analizirajući novosadski korpus (bolje govoreći, privatnu polujavnu mrežu Rhinoceros), primijetila da online korisnici uglavnom koriste četiri tipa mimikrije psovki:

- zamjenu jednog (najčešće ključnog) ili više slova znakom zvjezdice (npr. *ebe), zatim, slovom koje ne postoji u alfabetu našeg jezika (qurac) ili pak kombinacijom znakova (*i;ke);
- stavljanje tačkica umjesto opscene riječi ili psovke (. . . .);

---

⁸ U R Hrvatskoj je to Agencija za elektroničke medije, u R Crnoj Gori je to Agencija za elektronske medije Crne Gore, a u R Srbiji je to Regulatorno telo za elektronske medije.

⁹ Autorica je u svom istraživanju iz 1998. godine uočila da se psovke „emituju u umetničkim formama i intervjui. Da li će biti zamagljene ili ne zavisi od uređivačke politike glasila. Demokratičnija glasila će biti otvorenija za upotrebu psovke od oficijelnih“ (1998: 115-116).

- upotrebu eufemizama ili stručnih (medicinskih) izraza (anus);
- upotreba metateze (vnoGo).

Psovke u ovakvom transformiranom, cenzuriranom obliku, česta su pojava na publicističkome platou. Eufemiziranje psovki, odnosno njihovo ublažavanje ili cenzuriranje (uključujući i samocenzuriranje), prisutno je svakodnevno u razgovornom stilu, pri čemu je primjetno, i vrlo znakovito, da se govornik često nastoji distancirati od same psovke koristeći metapragmatičke komentare (strategija ograđivanja, engl. *hedging*), odnosno, tražeći usmenu dozvolu za korištenje iste, kao da se tom dozvolom oslobađa od krivnje što istu koristi:

U svakom pojedinačnom iskazu osnovni cilj eufemizacije jeste da se prenese informacija koja se tiče tabuizirane sfere, a da se pri tom ne naruši obavezujuća kulturna norma. Možemo izdvojiti dva podtipa ove strategije. U prvom, osoba izgovara tabuiziranu leksičku jedinicu, ali se od nje distancira i iznuđuje od sagovornika neku vrstu dozvole za njeno korištenje. Takvu ulogu preuzimaju iskazne jedinice tipa *da oprostiš, oprostite, da izvini, izvine...* (npr. gospođa, gospođe), *kako naš narod kaže, što no kažu*. [—] Druga široka eufemizacijska strategija zasniva se na neupotrebljavanju opscenih leksema nego upućivanju redukovanim, transformisanim formama, ili neodređeno, o čemu svedoče primeri iz pisanog teksta tipa: *k*c, k...c, grac, ono*. (Šipka 1999: 49-50).

Mnogi autori, pak, oštro kritiziraju cenzuriranje kao takvo, navodeći da crtice i točke te njihove kombinacije i ostali simboli koji se koriste za cenzuriranje psovke utječu na veću uočljivost i privlačnost cenzurirane psovke. Pragmatična uporaba psovke je, dakle, postala dijelom publicističkoga funkcionalnog stila te se može ustvrditi da psovka doista predstavlja snažnu, izdržljivu i fleksibilnu riječ/sintagmu koja oslikava narav konverzacijske navike, stav i emociju govornika.

3. KORPUS PSOVKI U MEDIJIMA

Korpus ovoga rada obuhvata prikupljene primjere psovki iz sredstava masovne komunikacije po principu pojavljivanja cenzurirane psovke u naslovu samoga članka. Precizno govoreći, odabrani su oni prilozi/članci koji su u naslovu imali zamaskiranu, cenzuriranu psovku te se pratilo na koji se način ta psovka nadalje u članku pojavljuje. Ukupno je četrnaest online portala sa područja Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije

i Crne Gore svakodnevno praćeno u razdoblju od mjeseca oktobra do decembra 2019. godine. Svaki online prilog/članak je snimljen i pohranjen te svrstan u jednu od kategorija kojoj pripada: opisna psovka, cenzurirana psovka i necenzurirana psovka.

Glavni cilj ovoga rada bio je da se dokaže da su psovke, iako tipične za razgovorni funkcionalni stil, itekako prisutne i u pisanim, online medijima te je ova polazna hipoteza podržana sa dvije dodatne hipoteze - da su necenzurirane psovke našle svoje mjesto u publicističkom stilu, da pariraju cenzuriranim psovka i da su opisne psovke (potpuno izostavljene psovke) vrlo rijetka pojava.

4. REZULTATI I DISKUSIJA

Rezultati ovoga istraživanja baziranog na sustavnom kvalitativnom kvartalnom praćenju i analizi psovki u sredstvima masovne komunikacije doista potvrđuju da je psovka prisutna u pisanim online medijima najprije zamaskirana cenzurom u naslovu članka/priloga, a potom se, u necenzuriranoj formi pojavljuje u nastavku istoga članka/priloga. Ona poprima humoristična svojstva te se nerijetko njome izražava ushit, iznenađenje ili slična emocionalna ekspresivnost uslovljena dakako žanrom članka/priloga i tipom medija.

U datom korpusu pronađeno je ukupno 129 psovki, što ukazuje na slobodnije i liberalnije uređivačke politike online medija na prostoru Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, i Crne Gore. Uglavnom se pojavljuju kao dio govornog repertoara samoga novinara, osobe koja se intervjuira ili je pak doslovce prevedena sa nekog drugog jezika. S druge strane, kada se pažljivije promotre psovke na praćenim medijima, može se primijetiti da su neki mediji dosta tolerantniji i otvoreniji prema psovki od drugih koji imaju nešto oficijelniju uređivačku politiku i, samim tim, viši stupanj cenzure i autocenzure.

Iz Figure 1 može se vidjeti u kojim online medijima je primijećena učestala uporaba cenzurirane, necenzurirane i opisne psovke u posljednjem kvartalu 2019. godine. Dakle, medijske kuće poput *Index.hr* ili *Net.hr* imale su tolerantniji pristup prema psovci *per se*, pa su se u člancima tih medijskih kuća nalazile psovke i sa kamuflažom, ali i bez nje. Isto tako, moramo naglasiti da o liberalnijoj orijentaciji svih spomenutih medijskih kuća ne možemo suditi samo na osnovu analiziranih članaka sa primjetnom uporabom psovki u datom periodu, već bi se o tome trebalo suditi na osnovu nepretencioznih dijakronijskih promatranja, studija i analizi psovki u medijima.

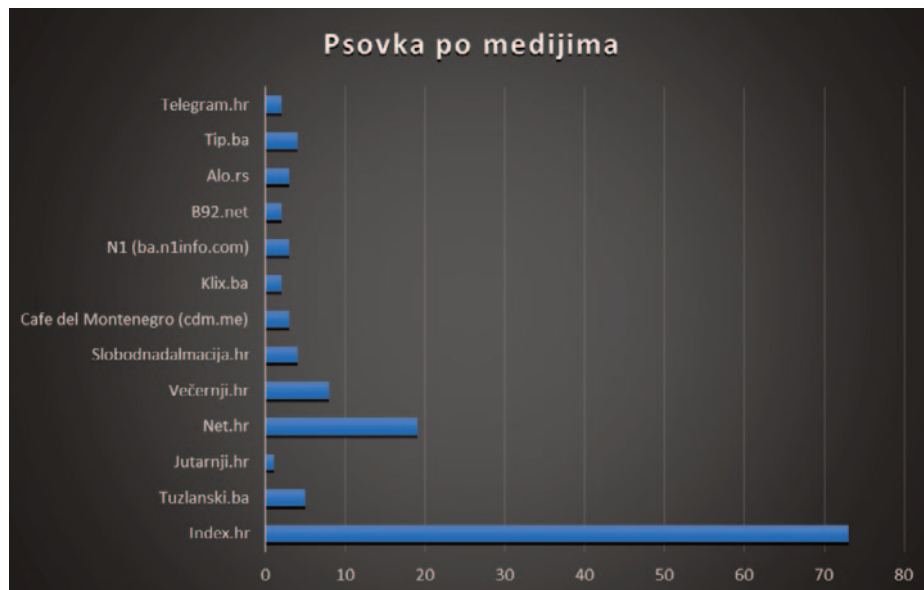

Figura 1 Psovka po medijima

Važno je naglasiti da se cenzurirana psovka u pravilu pojavljuje u naslovu, a da je necenzurirana forma zastupljena u nastavku članka. Dakle, novinari koriste autocenzuru u naslovu članka, da bi isti prilog/članak dalje nastavili u autentičnom i svom originalnom govornom repertoaru, originalnom repertoaru intervjuiranog lica ili pak u autentičnom duhu prijevoda članka. Kada je u pitanju brojnost cenzuriranih i necenzuriranih psovki, iz Tabele 1 se može vidjeti da je necenzurirana psovka zastupljena u medijima i da ima tendenciju rasta te se njena učestalost gotovo izjednačava sa učestalosti cenzurirane psovke (opisne psovke su vrlo rijetke i, u momentima kada se pojavljuju, odnose se na uvredljivo ili prijeteće psovanje, što u ovom radu neće biti detaljno diskutirano). Jednom riječju, odnos cenzuriranih i necenzuriranih psovki je gotovo pa ravnopravan u uporabi u publicističkom diskursu, sa 54%, odnosno 68% u korist cenzuriranih psovki.

Međutim, mimikrija psovki, kako je primijećeno, ne poznaje jednu uniformnu i općepropisanu regulativu, već se psovka cenzurira po osobnom nahodjenju i konvenciji. Metode cenzuriranja, dakle, uistinu nisu usklađene, niti u okviru uređivačke politike medijske kuće, niti šire, a kao potvrdu tome navodimo primjer riječi *sranje* u kojoj se pokatkad zamjenjuje samoglasnik *a*, a pokatkad suglasnici *r* ili *nj*, a nerijetko čak i djelimično (i nepravilno!) sam prednjonepčani sonant, odnosno

suglasnik *nj*. Cenzura te riječi, bolje reći, jedanput jeste u formi *s*anje*, drugi put u formi *sr*nje*, treći put *sra*e* te naposljetku i *sran*e*.

forma psovke	brojnost	izraženo u procentima
opisna psovka	7	5,42%
cenzurirana psovka	68	52,71%
necenzurirana psovka	54	41,86%
ukupno	129	100%

Tabela 1 Forme psovke i njihova brojnost

Korištena psovka, kao što je i Stapleton (2010) naglasila, spada, u pravilu, ili u kategoriju psovki za izražavanje emocije, ili u kategoriju psovki koje se koriste u svrhu humora i naglašavanja riječi u komunikaciji. Ponekada su korištene psovke i dio identiteta ličnosti novinara koji objavljuje prilog, ali vrlo često su one ipak dio identiteta intervjuiranog lica (sportiste, glumca, producenta, spisatelja, političara, te poznatih ličnosti sa estradne scene) ili kategorija katarzičnog psovanja (npr. napeta utakmica/meč, stav glumca prema određenim događanjima u svojoj okolini, frustracija spisatelja koji se bori da svoju publikaciju proda i na taj način osigura zaradu, političara kojemu je kolega/novinar stao na žulj i sl.). Najfrekventnije psovke, bilo da pripadaju cenzuriranim ili necenzuriranim psovka, pripadaju seksualnoj domeni i domeni skatologije, dok su nešto slabije zastupljene psovke na teme: majka/obitelj, životinje, nacionalnost i poroci. Kao što je prethodno navedeno, psovke predstavljaju elastičnu kategoriju i uvijek su interpretirane u odnosu na komunikacijsku situaciju u kojoj se pojavljuju. Slijedi nekoliko primjera iz korpusa koji su eksplicitno izabrani zbog činjenice što se psovka u naslovu priloga maskira (cenzurira), a ostaje necenzurirana u nastavku priloga:

1) (*tip.ba*): *Video/Usred sprovođa čuli lupanje i viku: „Pustite me van, ovdje je je*eno mračno“*

... Okupljeni na pogrebnoj ceremoniji u Irskoj prije nekoliko su dana prilikom ukapanja pokojnika doživjeli nesvakidašnju situaciju. Dok su obitelj i prijatelji ispraćali Shaya Bradleyja, odjednom su čuli viku i lupanje iz lijesa. „Halo, halo. Pustite me van, ovdje je jebeno mračno. Čujem li ja to možda svećenika?“ vikao je iz groba ...

U primjeru (1) korišten je pozitivni intenzifikator – prilog *jebeno* (engleska posuđenica *fuckin*) koji se koristi za naglašavanje, i koji stoji ili uz pridjeve, imenice ili samostalno. Može se uočiti da je naslov cenzuriran (koristi se zvjezdica), dok u članku nema cenzure. Članak je preveden s engleskog jezika i govori o jednoj nesvakidašnjoj situaciji koja se desila u Irskoj.

- 2) (*tuzlanski.ba*): *Vedrana Rudan pisala Severini: „Stisnite lijepe zube, odjebite suze i krenite u rat protiv zmijurina koje su se prodale za šaku dolara“*
... Odjebite sve te odvratne ženke koje na vas reže. Odjebite i sve napaljene mužjake koji vas mrže jer vas ne mogu ščepati. Odjebite i njega koji ovih dana svršava jer je ‘pobijedio’. ... Stisnite lijepe zube, odjebite suze i krenite u rat protiv zmijurina koje su se prodale za šaku dolara ...

Primjer (2) predstavlja jedan od primjera u kojima nema cenzure, niti u naslovu članka, niti u tekstu članka, a pri čemu se glagol (*od*)*jebati* javlja u imperativnom obrascu u drugom licu množine. Sagledavši dati kontekst članka, možemo zaključiti da se radi o psovanju koje ima funkciju bodrenja i potpore (dakle, bodrećem psovanju), pri čemu hrvatska spisateljica i novinarka Vedrana Rudan podržava i hrabri pjevačicu Severinu u borbi za skrbništvo nad svojim sinom. Također bi se dalo zaključiti da ova psovka ima i funkciju intenzifikatora, s obzirom da je repetitivnog karaktera.

- 3) (*index.hr*): *Tako je govorio Lustig: Je*eš demokraciju ako ne mogu reći da ne vjerujem u Boga*
... „Ja nisam rekao da nema Boga, nego da nakon Auschwitzta ne vjerujem u Boga. Živimo u demokraciji. Ako ne mogu govoriti u svojoj zemlji što mislim i osjećam, jebeš demokraciju“, ljutito je komentirao Lustig te je, obraćajući se kninskom ravnatelju, progovorio i o Bozaniću i o Jasenovcu ...

I Oskarom nagrađivan filmski producent i glumac Branko Lustig koristi psovke u svojim izjavama, kao što se može primijetiti u primjeru (3), pri čemu je psovka *jebeš demokraciju* cenzurirana u naslovu članka, da bi se pojavila u potpunosti necenzurirana u tekstu istoga. Dakle, u pitanju je prijekorna funkcija psovke, gdje se kritizira i izražava opće nezadovoljstvo prema određenim pitanjima u državi.

- 4) (*index.hr*): *Tanja iz Ljubav je na selu na Instagramu napisala: „Odje*ala sam ga“*

... Jedna pratiteljica je pitala Tanju kako to da je Daniel završio s drugom ženskom, ona je opet u svom stilu odbrusila. „Zato jer sam ga odjebala. Pa onu malu s dopisivanja nakon 4 mjeseca nagovorio na putovanje da ne ide sam, jer smo ga nas tri odbile“, odbrusila je. ... „Da se razumijemo za sad i svagda, ja sam odlučila ne ići na romantično putovanje, dobio je odjeb“, napisala je Tanja na Instagramu ...

Primjer (4) govori o psovki čija je funkcija intenzifikatorska, a dobivena je proširivanjem polja opscene riječi *jebati – odjebati*. Ista je cenzurirana u naslovu članka, dok se u tekstu pojavljuje nemaskirana. Uz to, učesnica spomenute dokumentarne saponice koristi i frazeologizam *dobiti odjeb* (original: *dobio je odjeb*), za koji je moguće tvrditi da ima poštapaličku funkciju (dopunsko psovanje).

- 5) (*index.hr*): *Sve što morate znati o seriji zbog koje Gorana Bogdana boli ku*ac za Hrvatsku*

... To, dakako, nije spriječilo fanove da se epizoda dokopaju na druge načine, ali i dalje se radi o apsurd, tim više jer u seriji glumi desetak hrvatskih glumaca, između ostalih i Goran Bogdan koji je nedavno izazvao niz reakcija rekavši novinarima da ga „boli kurac za Hrvatsku i hoće li se serija tamo prikazivati“ ...

Poznati hrvatski kazališni, televizijski i filmski glumac Goran Bogdan koristi psovku kao poštapalicu – *boli (me) kurac*, koja je cenzurirana sa korištenjem zvjezdice u naslovu članka, da bi se pojavila u necenzuriranoj formi u nastavku istog. Riječ je, dakle, o frazeologizmu u kojem dominira komponenta sa nazivom genitalija, odnosno, leksemom *kurac*.

- 6) (*net.hr*): *Đoković doživio totalno pomračenje uma, psovao prema Ivaniševiću i ekipi: „Reci nešto u pi*ku materinu!“*

... Novak je poznat kao korektan sportaš, ali nekad na terenu vidimo i njegovu tamnu stranu koja se tu i tamo ukaže. Tako je u ovom meču pri rezultatu 1:1 u setovima i 2-0 za Thiema u gemovima nakon jednog njegovog poena potpuno poludio i počeo vikati na svoj stožer. „Reci nešto u pičku materinu, jebote, ko mulac stojiš!“ vikao je drugi reket svijeta ...

Primjer (6) je posebice zanimljiv jer se u naslovu članka pojavljuje zamaskirana psovka – *reci nešto u pi*ku materinu*, da bi u nastavku članka čitatelji naišli na kombinaciju od tri uzastopne psovke: *u pičku materinu, jebote i mulac*. Iako su opscene riječi odmah uočljive, ipak se treba istaći da se radi o uzrečicama koje imaju dopunsku funkciju, a ne prijeteću ili proklinjajuću funkciju (uz komunikacijski kontekst, potrebno je sagledati i neke druge sociolingvističke parametre da bi se pravilno i jasno interpretirala sama psovka). Ovaj primjer je također zanimljiv zbog uzrečice *jebote*, koja je stalnom upotrebom postala jednoleksemski element (od: *jebote ...!*). *Mulac* se nekoć interpretirala kao tabuizirana leksema koja je označavala dijete čiji su roditelji nepoznati (napušteno dijete, kopile), dok se u današnjoj uporabi koristi sa značenjem glupan, mangup. (Ovaj je online članak predstavljen u Slici 1).

7) (*index.hr*): *Habazin se javila iz bolničke sobe: „Ovo je sran*e i velika doza nepoštovanja“*

... „Prošla je noć, još uvijek sam u bolnici. Bashiru je upravo završila operacija, ovdje je i bit će dobro. I ja ću biti dobro. Borba je službeno otkazana. Ima puno toga što se govori, napadaju me da se bojim, no mislim kako se ne mora reći puno toga. Ova cijela situacija je ispala veliko sranje i ukazana mi je velika doza nepoštovanja ...

I hrvatska boksašica Ivana Habazin koristi psovke kao poštapalice (dopunsko posvanje). Naime, *sranje* (glagolska imenica od *sрати*) je psovka koju Habazin koristi da bi opisala novonastalu situaciju sa svojim trenerom kao jednu besmislicu i glupost. Mimikrija psovke je očita u naslovu članka (iako nepravilna!), dok se poštapalica *sranje* koristi u netransformiranom obliku u tekstu.

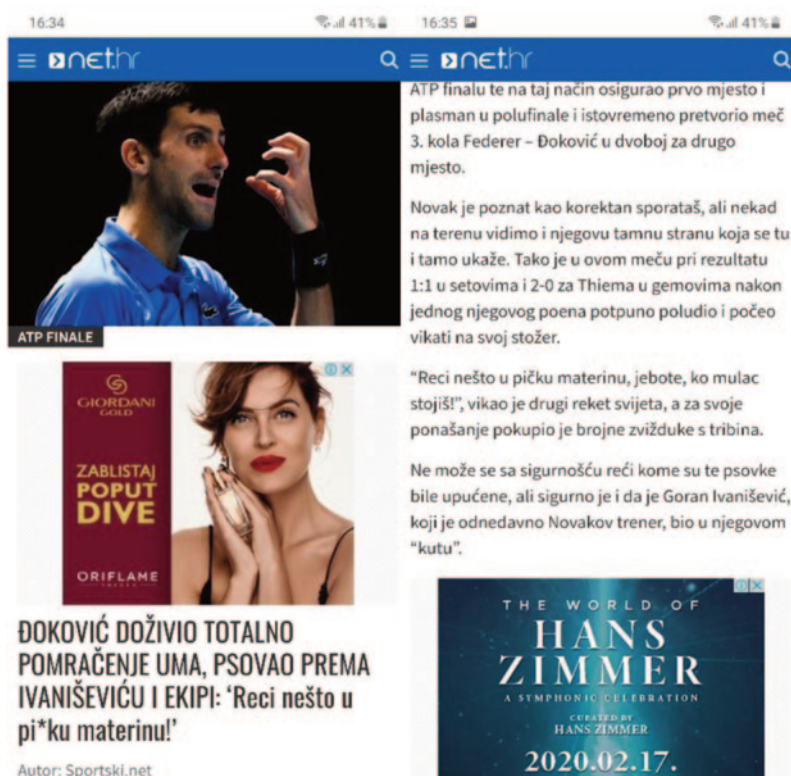
Tabela 2. Najfrekventnije psovke

psovka	cenzurirana	necenzurirana	ukupno
jebati	32	29	61
pička / pizda	11	4	15
kurac	9	4	13
sranje	6	7	13
govno	1	0	1

Na predstavljenim primjerima može se vidjeti da psovka može, u različitim kontekstima, vršiti različitu funkciju, ali isto tako može vršiti i nekoliko paralelnih

funkcija. Pravilna i jasna interpretacija teksta i razumijevanje konteksta, kao i ostalih sociolingvističkih varijabli, ključni su za razumijevanje i kategorizaciju psovke. Na taj način može se uočiti raznolikost i ekspresivnost psovki, njihova frekventnost i veliki broj sinonima te široka teritorijalna i socijalna rasprostranjenost.

Vrijedi istaći da se najučestalija psovka koja se vezuje za glagol *jebati* gotovo podjednako pojavljuje u cenzuriranoj i necenzuriranoj formi (vidi Tabelu 2), a potom je slijede riječi/sintagme koje se odnose na muški i ženski spolni organ, odnosno, *kurac*, *pička/pizda*, te riječi/sintagme iz skatološke domene (*sranje*, *šupak*, *govno*). Može se, prema tome, zaključiti, da je glagol *jebati* i dalje najaktuelnija nad-riječ koja, kako Užarević navodi, „funkcionalno ujedinjuje gotovo cijeli semantički prostor psovke“ te dodaje da „vrši istu funkciju koju npr. u filozofijskome jeziku ima glagol *misliti*, a u cjelokupnome jeziku – glagol *biti*“ (Užarević 2012: 174).

Slika 1 Primjer cenzurirane psovke u naslovu i necenzurirane u tekstu članka

5. ZAKLJUČAK

Uzevši u obzir da su psovke sveprisutne riječi/sintagme u razgovornom funkcionalnom stilu, ali i da su našle svoje mjesto u različitim funkcionalnim stilovima komunikacije, uvjereni smo da je i ovaj rad dao znanstveno-empirijski doprinos diskusiji na temu psovki, kao jednoj od nedovoljno istraživanih tema u lingvističkim, sociolingvističkim, pragmatičkim, ali i socijalnim, antropološkim i psihološkim domenama. Ipak, ovo je samo jedan istraživački pogled na fenomen psovke koji zahtijeva interdisciplinarno i dijakronijsko praćenje. Prikupljeni primjeri iz sredstava masovne komunikacije po principu pojavljivanja cenzurirane psovke u naslovu samoga članka uzeti za korpus pokazali su da se psovka pojavljuje u pisanim online medijima te da necenzurirana psovka parira cenzuriranim psovka. Uporaba psovki u online medijima bi, dakle, mogla ukazivati na tolerantnije i potencijalno liberalnije, pa i manje licemjerne uređivačke politike online medija, ali i na viši stupanj tolerancije i prihvaćanja psovki općenito.

LITERATURA

1. Andersson, Lars-Gunnar, Peter Trudgill (1990), *Bad Language*, Basil Blackwell Ltd., Oxford
2. Badurina, Lada, Ivo Pranjković (2016), "Jezična i pragmatična obilježja psovke", *Romanoslavica*, 52, 2, 227-235.
3. Bednarek, Monika (2019), "Don't Say Crap! Don't Use Swearwords! Negotiating the Use of Swear/Taboo Words in the Narrative Mass Media in Discourse", *Vontext & Media*, 29, 1-14.
4. Beers Fägersten, Kristy (2012). *Who's Swearing Now? The Social Aspects of Controversial Swearing*. Cambridge Scholars Publisher
5. Beers Fägersten, Kristy (2014), "The Use of English Swearwords in Swedish Media", in Marianne Rathje (ed.), *Swearing in the Nordic Countries*, Dansk Sprognaevn, 63-82.
6. Bogdanović, Nedeljko (ur.) (1998), *Opscena leksika: zbornik radova*, Prosveta, Niš
7. Bogdanović, Nedeljko (ur.) (2003), *I ja tebi: Izbor iz psovačke frazeologije*, Prosveta, Niš
8. Gavran, Ignacije (1962), *Bludna psovka: povjesno-psihološka studija*. Udruženje katoličkih svećenika NR BiH, Sarajevo

9. Jay, Timothy (2000), *Why we Curse*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam – Philadelphia
10. Jay, Timothy (2018) "Swearing, Moral Order, and Communication, *Journal of Language Aggression and Conflict* 6:1, 107-126.
11. Jay, Timothy, Kristin Janschewitz (2008), "The Pragmatics of Swearing", *Journal of Politeness Research* 4, 267-288.
12. Klepec, Peter (2011), "Na meti psovke", *Sarajevske sveske* 35/36, 146-156.
13. Leigh, Mark, Mike Lapine (2005), *Advanced Swearing Handbook*, Summersdale Publishers Ltd., UK
14. Ljung, Magnus (2011), *Swearing: A Cross-cultural Linguistic Study*, Palgrave MacMillan, London, UK
15. Mandić, Marija, Ljubica Đurić (2015), "Psovka kao folklorni žanr? Na primeru *jebem ti sunce*", u: *Savremena srpska folkloristika II*, Institut za književnost i umetnost - Udruženje folklorista Srbije - Univerzitetska biblioteka 'Svetozar Marković', Beograd, 291-316.
16. Montagu, Ashley (1967 / 2001), *The Anatomy of Swearing*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia
17. Pilch, Pavel (2011), *Psovka u hrvatskome i češkome jeziku*, Završni rad, Masarykovo sveučilište u Brnu, Brno
18. Pinker, Steven (2007), *The Seven Words You Can't Say on Television*, Penguin Books Ltd., UK
19. Pranjković, Ivo (1999), *Ogledi o jezičnoj pravilnosti*, Disput, Zagreb
20. Savić, Svenka (1995). "Istraživanje savremenog gradskog kompleksa: potreba psovki", u: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 23/2., Beograd, 161-176.
21. Savić, Svenka, Veronika Mitro (1998), *Psovke u srpskom jeziku*, serija: Razgovorni srpski jezik, knjiga 3, Novi Sad
22. Stapleton, Karyn (2010), "Swearing", in: *Interpersonal Pragmatics – Handbooks of Pragmatics* 6., : Walter de Gruyter, Berlin - New York, 289-306.
23. Šipka, Danko (1999), *Opscene reči u srpskom jeziku*, CPL Beograd & Prometej, Beograd - Novi Sad
24. Užarević, Josip (1999), "Fenomenologija psovke", *Republika: časopis za književnost*, 5-6, 187-199.
25. Užarević, Josip (2012), *Književni minimalizam*, Disput, Zagreb
26. Valić Nedeljko, Dubravka (1998), "Psovke u sredstvima masovnog komuniciranja", u: Nedeljko Bogdanović (ur.), *Opscena leksika*, Prosveta, Niš 114-134.

SWEARING IN JOURNALISTIC DISCOURSE

Summary:

This paper aims to bring up a discussion on the topic that most 20th-century eminent linguists used to ignore and marginalize as being considered peripheral and not serious and worthy of academic research. It is rather interesting that linguists, anthropologists, sociologists and psychologists were neglecting this issue, sporadically and unsystematically dealing with it, although being aware that swearwords are one of the most common words and phrases in most languages. Thus, the lack of research and analyses goes in favour of the aforementioned statement.

Indeed, swearword presents a linguistic polyfunctional phenomenon, and it has just recently started to be taken seriously, discussed and researched on the world as well as European linguistic scene. So, this paper contributes to this overall swearing research, as it is being based on a qualitative analysis of the collected examples found in the mass media, that have been chosen according to the censored swearword found in the online article's headline. Fourteen online portals from Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia and Montenegro have been taken for the corpus, data monitored from October to December 2019. The main hypothesis is that swearwords, though more common in conversational functional style, are omnipresent in written, online media, and thus journalistic discourse. This has been supported with the fact that the frequency of uncensored swearwords present in the media is almost the same as the frequency of censored swearwords, while descriptive swearwords happen to be an extremely rare occurrence. Obscene vocabulary in journalistic discourse is a complex linguistic, psychological, sociological, cultural and ethnological phenomenon, and it can also be suggested that swearwords bear exceptional elasticity and adaptability features.

Keywords: obscene vocabulary; swearing; journalistic discourse; uncensored swearword; censored swearword; swearing paradox

Adresa autorice
Authors' address

Jelena Ilić Plauc
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
jelena.ilic@untz.ba